

VÝKLAD LIDSKÉHO BYTÍ V NEKŘESŤANSKÝCH NÁBOŽENSTVÍCH
A SVĚTOVÝCH NÁZORECH

Úvod

poslední sešit se zabývá otázkou smyslu našeho bytí, otázkou, které se člověk nemůže vyhnout. Byla probírána z různých hledisek a byly podány určité návrhy řešení. Také křesťanská odpověď zůstala v tomto prvém přiblížení pouze návrhem, neboť hlubší odpověď má být vypracována teprve v průběhu celého kursu. Tento sešit se zabývá výkladem lidského bytí, jak se o něj pokoušejí velká nekřesťanská náboženství a světové názory.

Takové výklady lidského bytí vycházejí vždy z konkrétních zkušeností, jsou rozličným způsobem formulovány v závislosti na "prostoru zkušenosti", ve kterém vyrostly. Platí to o jednotlivcích, platí to i o národech a kulturních okruzích. Chceme se zde pokusit ukázat tyto rozdílnosti ve výkladu celku bytí.

Křesťanské stanovisko vůči nekřesťanským náboženstvím a světovým názorům bylo dlouho určováno předčasně zamítavým postojem. Snaha po poznání jejich objektivních hodnot stála příliš ve stínu absolutních nároků křesťanské víry. Naším cílem má být jasnější rozeznání těchto objektivních hodnot.

Setkání s nekřesťanskými náboženstvími a světovými názory může vyvolat nejistotu vzhledem k vlastní víře; na druhé straně však poskytuje možnost prohloubit a rozšířit pochopení vlastní víry. Proto je nám - křesťanům uloženo, abychom byli otevření všem pravdám, jak to také zdůrazňuje v různých prohlášeních druhý vatikánský koncil.

při pokud možno objektivním vylíčení různých náboženství a světových názorů se nedá dosáhnout obsahové úplnosti. pokusíme se spíše naznačit právě to, co je obzvláště charakteristické, především však to, co poskytuje východisko k diskusi.

O B S A H

1. Křesťan v pluralistické společnosti
 - 1.1 Křesťan a pluralismus světových názorů
 - 1.11 změněná situace
 - 1.12 výměna názorů se světónázory
 - 1.2 Křesťan a otevírající se kulturní oblasti
 - 1.3 Křesťan a výzva nekřesťanských náboženství a svět.názorů
2. světový názor a náboženství
 - 2.1 Co se rozumí světovým názorem ?
 - 2.2 Jsou náboženství světovým názorem?
 - 2.3 Co je náboženství?
 - 2.31 vztah k posvátnému a absolutnímu
 - 2.32 Náboženství jako usměrnění a odevzdání
 - 2.33 Náboženství jako řád zbožnosti
 - 2.34 Jednota náboženství, kultury a politiky jako problém
 - 2.4 Rozdělení a rozšíření náboženství
 - 2.41 Rozdělení podle velikosti rozšíření
 - 2.42 Rozdělení podle představ o Bohu
 - 2.43 Nejdůležitější náboženství v číslech
3. Čínský universalismus
 - 3.1 Lao-tseův Taoismus
 - 3.11 Nebeské Tao
 - 3.12 Člověk a Tao
 - 3.13 Tichá zákonnost Tao
 - 3.14 politicko-sociální názory Lao-tse
 - 3.15 pozdější působení nauky Lao-tse
 - 3.2 Konfucianismus
 - 3.21 Konfucius a jeho dílo
 - 3.22 Člověk a Tao
 - 3.23 Ideál budoucnosti v životě
 - 3.3 Mohismus
 - 3.4 Taoistický a křesťanský pojem Boha
 - 3.5 přežívání universalismu v dnešní Číně
4. Náboženský svět Indie
 - 4.1 Hinduismus
 - 4.11 pluralita náboženských představ
 - 4.12 posvátné spisy
 - 4.13 vývojové stupně hinduismu
 - 4.14 Nauka o bozích v hinduismu

- 4.15 Cesty spásy v Hinduismu hinduismu
- 4.16 Kasty
- 4.17 Podoby dnešního hinduismu
- 4.18 Úkoly
- 4.2 Budhismus
- 4.21 Zakladatel Gautama Budha
- 4.22 Vykoupení z utrpení
- 4.23 Různé formy budhismu
- 4.24 Příkázání lásky v budhismu
- 4.25 Zen-budhismus
- 5. Nekřesťanská monoteistická náboženství
- 5.1 Židovství
- 5.11 Společné dějiny Boha a jeho lidu
- 5.12 Bůh, všemohoucí a vševládnoucí
- 5.13 Základní zákon; Tora
- 5.14 Talmud
- 5.15 Dnešní židovství
- 5.16 Osud Izraele z hlediska spásy dějin spásy
- 5.17 Odkaz a úkoly
- 5.18 Vztah mezi židy a křesťany
- 5.2 Islam
- 5.21 Mohamed a jeho učení
- 5.22 Nárok islamu
- 5.23 Obrácení politickým a vojenským podrobením
- 5.24 Korán
- 5.25 Bůh stvořitel, vládce a absolutní prozřetelnost
- 5.26 Základní povinnosti věřícího
- 5.27 Absolutní předurčení boží vůlí a lidská svoboda
- 5.28 Druhý vatikánský koncil o islamu
- 5.29 Přitažlivost islamu
- 6. Vztah nekřesťanských náboženství ke křesťanství
- 6.1 Církev a nekřesťanská náboženství
- 6.11 Stanovisko druhého vatikánského koncilu
- 6.12 Pravda a relativity nekřesťanských náboženství
- 6.2 Kristus a náboženství světa
- 7. Moderní sekularisované světové názory
- 7.1 Odpovědi a "cesty spásy" dnešních světových názorů
- 7.11 Nárok světových názorů
- 7.12 Částečné oblasti života ve středu zájmu

- 7.2 Sociologické světové názory
- 7.21 Zápas o správný poměr jednotlivce a společnosti
- 7.22 pojem "sociologický"
- 7.4 Sociologické světové názory na Západě
- 7.41 Přizpůsobený a manipulovaný člověk
- 7.42 Předpoklady západního sociologismu
- 7.43 Náboženství a víra v Boha z hlediska světového názoru
- 7.5 Existencialismus
- 7.51 Duchovní předpoklady existencialismu
- 7.52 Pojem existence
- 7.53 Vystupňování pojmu existence jako cíle
- 7.54 Jedinečnost "existenciálního" myšlení
- 7.55 Søren Kierkegaard a existenciální filosofie
- 7.56 Pojem úzkosti a existenciální filosofie
- 7.57 Rozličná vyjádření existenciálně-filosofického myšlení
- 7.58 Vliv na ostatní vědy
- 8. Závěrečné úvahy

1. Křesťan v pluralistické společnosti

Když presentujeme v tomto sešitě odpovědi nekřesťanských náboženství a světových názorů na otázku smyslu, musíme nejprve zvážit krátce naše vlastní postavení. Mluví se dnes stále více o tom, že žijeme v pluralistické společnosti. Co to znamená pro naše téma?

1.1 Křesťan a pluralismus světových názorů

1.1.1. Změněná situace

Jako křesťané stojíme sice ve zcela určité tradici, která dala obsáhlou odpověď na otázku smyslu. Zatímco však v dřívějších staletích tato křesťanská odpověď byla křesťanskými národy v zásadě přijímána, dnes tomu tak není. vidíme, že jsme v prostoru této kdysi uzavřené křesťanské oblasti konfrontováni s řadou světonázorových systémů. Ty sice nemohou popřít, že vycházejí alespoň zčásti z křesťanského ideového základu, ale přesto dávají takové odpovědi na otázku lidského smyslu, která je do značné míry ve zřetelném rozporu s křesťanskou vírou.

1.1.2 Výměna názorů se světovými názory

protože nyní tyto názory, které se více či méně distancují od křesťanství, patří k našemu prostředí, nemůže se křesťan, který se chce ujistit o své vlastní víře vyhnout výměně názorů s jinými. Rozličné nekřesťanské světové názory určují dnes velmi zásadním způsobem duchovní klima naší doby. To je tedy smyslem slov o pluralistické společnosti; neexistuje světonázorová jednota, neexistuje již společné náboženství, které by bylo nesporně uznáváno; mnohé světonázorově rozdílné skupiny žádají uznání a pozornost.

1.2 Křesťan a otevírající se kulturní oblasti Národy a kultury se sbližují

pluralistická společnost má i další znamení; neexistují již do sebe uzavřené a navzájem zřetelně ohraničené kulturní oblasti. všechny národy země jsou si v důsledku moderních dopravních možností, rozsáhlé výměny informací a různých celosvětových organizací navzájem velmi blízko. Započala čilá duchovní výměna a

vzájemné ovlivnění. Tak poznáváme stále více světové názory a náboženství jiných světadílů, velká světová náboženství vstupují zcela novým způsobem do našeho obzoru; jsou to ta náboženství, od kterých mnozí lidé očekávají "odpověď na nerozřešené hádanky lidského bytí, které dnes, jako odjakživa, se hluboce dotýkají lidských srdcí" (2.vatikanum; Dekret o vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím).

Úloha

vezměte si "dekret o nekřesťanských náboženstvích" a podívejte se na § 1; které otázky jsou zde označovány jako nerozřešené hádanky? Vynořily se podobné problémy i ve 3. sešitu?

1.3 Křesťan a výzva nekřesťanských náboženství a světov.názerů

Setkání, přinášející znepokojení a obohasení

Křesťan prožívá v pluralistické společnosti téměř denně znovu výzvu ostatních náboženství a světových názorů, zvláště když tyto jsou propagandisticky stále více čilé. Nároky těchto jiných světových názorů na rovnocennost nebo přednost před křesťanstvím se mohou stát zdrojem znepokojení.

Avšak konfrontace a výměna názorů s ostatními náboženstvími a světovými názory může mít veskrze pozitivní účinek. Jako již bylo řečeno v Úvodu mohou rozšířit a prohloubit naše vlastní chápání víry. Staneme se pozornějšími k pravdám, které byly příliš málo známy, málo zdůrazňovány a zůstávaly zasuty. I v raných obdobích historie naší víry dávalo "pohanské" myšlenkové bohatství silné podněty k vývoji křesťanské filosofie a teologie (vzpomeňme jen vlivu Aristotelova). proč by neměly i dnes původně mimokřesťanské názory umožnit hlubší proniknutí bohatství naší víry?

2. Světový názor a náboženství

Opakovaně jsme použili slov "světový názor" a "náboženství". potřebují přesnější objasnění.

2.1 Co rozumíme světovým názorem?

Světovým názorem zde rozumíme - jak se v novější době stalo běžným - jistý výklad bytí, celkové skutečnosti (včetně Boha a

lidského života). Tento výklad může být teoretický, nebo také jen praktický, může se projevovat např. i v nedostatku takového výkladu jako skepse nebo čistý pozitivismus, který se vzdává jakéhokoliv výkladu.

2.2 Jsou náboženství světovými názory?

Je však nutno rozlišovat mezi světovým názorem v širším a užším smyslu slova; o světovém názoru v užším smyslu mluvíme tehdy, není-li přijímána nějaká náboženská vazba na absolutno (Boha), nebo jestliže je od ní odezáráno. Světový názor v širším slova smyslu je takový výklad bytí, který spočívá na náboženských vazbách a poznání. Jinak řečeno; každé náboženství obsahuje i světový názor, neboť náboženství naznačuje "hranice bytí", a to na základě náboženského poznání a vazeb, ale ne každý světový názor vede k náboženství, nebo se na náboženství povznáší.

2.3 Co je náboženství?

2.31 vztah k posvátnému a absolutnímu

Jako náboženství označujeme obecně (jestliže pozorujeme, co se nám v historii jako náboženství nabízí, aniž bychom o tom vyalovovali hodnotící úsudky) vztah člověka k posvátnému, (k absolutnímu, k Bohu). Subjektivně uvažováno znamená to uctívání, vzývání; objektivně vzato znamená to u všeho náboženského jednání, projevů a právního řádu, které se vztahují k posvátnému. Vnější projevy jsou více či méně pevné formy, prostředky, kterými se projevuje subjektivní uctívání.

2.32 Náboženství jako usměrnění a odevzdání

Náboženství v subjektivním smyslu (religiozita) pramení z otevřeného usměrnění celého člověka k absolutnímu - k Bohu. Jeho zárodky tkví v podstatě člověka a podílejí v něm všechny duševní a duchovní síly člověka. V náboženském odevzdání se člověk úplně vydává absolutnímu, posvátnému, Bohu. Avšak současně toto odevzdání se Bohu nemusí nikdy být nic jiného, než pokus o vlastní zajištění. To by byla záměna s možností za její opak (srv. 3/3.1).

2.33 Náboženství jako řád s možností

Objektivně pojaté náboženství jako systém náboženských ritů,

povinností atd., pomáhá individuální zbožnosti, aby se nerozplynula v nezávaznosti. zakládá se na tělesně-duševní přirozenosti člověka a může svou utvářející silou vyvolat pravý vztah k Bohu. Ale i objektivita kultu a systém mají svá specifická nebezpečí; pevná forma může vést ke zkamenění a vyprázdnění.

2.34 Jednota náboženství, kultury a politiky jako problém

Jako základ právního, politického a kulturního řádu se může stát náboženství v obzvláštní míře dvojznačné. V dalekosáhlé jednotě náboženství, kultury a právně-politických zvyklostí (všechna větší náboženství vytvořila v průběhu svých dějin alespoň dočasně takovouto jednotu) se náboženství společensky zpřítomňuje a stává se velmi životným; kultura a společenský řád získávají nejvyšší závaznost. Ale přímo toto spojení může vést k tomu, že člověk zapomíná, že je mu třeba spásy a je odkázán k nekonečnému. Může pak dojít k tomu, že se uzavře do svého konečného světa, který si vytvořil sám pod vlivem náboženství a že považuje posvátné a absolutní za své vlastnictví. Toto nebezpečí je jednou z příčin, proč je dnes spojení náboženství, společenského řádu a kultury považováno zanesporné.

Nebezpečí, která jsme zde naznačili, jsou dána lidskou přirozeností, vyžadují však od člověka, aby stále znovu přemýšlel o podstatě náboženství.

2.4 Rozdělení a rozšíření náboženství

Jednotlivá náboženství lze rozdělit a uspořádat podle rozličných hledisek. Zde použijeme dvě kritéria; velikost jejich rozšíření a názory o podstatě Boha a jeho poměru ke světu.

2.41 Rozdělení podle velikosti rozšíření

Náboženský život lidstva se uskutečňoval navzdory určitým společným rysům velkých náboženských systémů v různých uzavřených národních a kulturních oblastech relativně samostatně. Podle své struktury a řádové velikosti se dají k praktickým účelům náboženství rozdělit na tři skupiny; kmenová náboženství, národní náboženství a světová náboženství.

Kmenová náboženství jsou taková, která jsou vlastní jen určitému kmenu, národní náboženství jsou taková, jejichž nositelem

je národ, vzniklý z většiny množství kmenů, světovými nazýváme taková náboženství, ke kterým se hlásí lidé z různých kmenů a národů, nebo taková, na která lze pohlížet jako na určená pro všechny lidi. Je jasné, že hranice mezi těmito třemi skupinami nelze ostře vymežit, protože již třeba pojmy kmene a národa nemohou být zřetelně odděleny. Za světová náboženství považujeme dnes křesťanství, islám, čínský universalismus, hinduismus a buddhismus. Navzdory relativně malému počtu svých přívrženců a téměř bezvýhradnému omezení na jediný národ by sem mělo být zařazeno i židovství. Obě velká světová náboženství - křesťanství i islám - v něm mají - i když podstatně rozdílným způsobem - své kořeny. Kromě toho žijí jeho přívrženci v mnoha zemích světa a jeho význam v dějinách nelze vysvětlit bez určitých postojů společných všem židům a určovaných náboženstvím nebo náboženským dědictvím.

Mezi tato náboženství lze rozdělit téměř 90% nábožensky citlivého lidstva. Také z hlediska vnější formy a organizace dochází k dalekosáhlému sjednocování. Tendence ke zmenšení vnější mnohotvárnosti se do značné míry prosadila v průběhu dějin. Zda však tím byl i počet věroučných názorů ve stejné míře redukován, je sporné. Nesmí se totiž přehlížet, že všechna tato náboženství vytvořila velké množství aberantních útvarů, žádné z nich - mimo katolickou církev, která jak v rámci křesťanství, tak absolutně vzato - má největší počet věřících - nemůže být pojímáno stejným způsobem jako jednotné. To platí ještě i dnes, ačkoliv v posledních letech mluvíme o pluralismu věroučných názorů uvnitř katolické církve. Ve srovnání s jinými náboženstvími je tento pluralismus ještě velmi mírný (i když tomu, kdo má jen evropské zkušenosti se mohou věci jevit jinak).

2.42 Rozdělení podle představ o Bohu

Jiné rozdělení náboženství - a také světových názorů (v užším slova smyslu) - může být uděláno s ohledem na jejich názory o Bohu a jeho poměru ke světu. Podáme zde vysvětlení nejdůležitějších pojmů ke stručným definicím:

Theismus (ř. theos - Bůh): existuje jen jediná nejvyšší, absolutní, nekonečná, duchovní osobní bytost. Tato bytost je stvořitelem světa a jeho živoucím a vše pronikajícím základem (protiklady: polytheismus, atheismus, věcně také deismus).

Monotheismus (řecky monos - jeden, theos - bůh) - theismus; v tomto výrazu je jen explicitně vyjádřen protiklad polytheismu. Polytheismus (řecky polys - mnoho, theos - bůh); existuje mnoho božských bytostí. Kde je polytheismus = vytušení božského působení ve světě, není třeba, aby byl překážkou k poznání absolutního boha (asi jako v japonském šinto, za kterým se do značné míry, jak se zdá, skrývá nejen boží imanence, "boží jsoucnost ve světě".)

Henotheismus (ř. hen - jedno) - (forma polytheismu); požaduje se uctívání jednoho nejvyššího boha, ačkoliv existence jiných bohů není popírána.

Deismus; (lat. deus - bůh); existuje jediná, nejvyšší duchovně-osobní bytost, která stvořila svět a jeho zákony. Ale tento bůh již nezasahuje do svého stvoření. Nadpřirozené zjevení (skrze vtěleného Syna božího) neexistuje (srv. 3.11).

Panentheismus (ř. učení o "všem v Bohu"); svět a bůh nejsou totéž, ale svět je druh a způsob božího bytí, forma božího projevu. Jí však není vyčerpán bůh zcela. Pantheismus je nesprávný tehdy (a jediné tehdy), jestliže chce popírat stvoření a bytostný rozdíl mezi bohem a světem. Je úkolem filosofie a teologie, promyslet hlouběji vztah mezi bohem a světem. Bůh je nejen stvořitel a udržovatel světa, ale i jeho předobraz; nehýbá zvnějšku, ale zevnitř.

Pantheismus (ř., učení, že "bůh je vše"); vše, příroda a bůh jsou totožné. Neexistuje žádný bytostný rozdíl. (Existují rozdílné formy pantheismu, kterými se na tomto místě s výjimkou monismu nebudeme zabývat).

Monismus (jako forma pantheismu); svět sám je jedinou absolutní skutečností, jež se vysvětluje sama ze sebe (monismus lze ponejvíce ztotožnit s materialismem nebo evolucionismem. V obou názorech je důsledně popírán rozdíl mezi hmotou a duchem a redukován pouze na stupňovitý rozdíl).

Atheismus (ř. atheos - bez boha); bůh neexistuje. Svět věcí se vysvětluje sám ze sebe.

2.43 Nejdůležitější náboženství v číslech

Ze statistiky - Der Fischer Weltalmanach 1978, str.489:

Křesťané	929,46 mil.
z toho katolíci	493,63 mil.
nekatolíci	435,83 mil.

Židé (vůbec nejen přívrženci židovského náboženství)	13,38 mil.
Muslimové	478,88 mil.
Čínští taoisté, konfuciáni a budhisté	50 - 400 mil. ^{1/}
Mimočínské budhisté	168 - 200 mil. ^{2/}
Hinduisté	486 mil.

1/ Počet je jen přibližně odhadnutelný. Mládež v ČLR vyrůstá prakticky bez náboženství.

2/ ve východní Asii může být věřící spouště například budhista a konfucián, nebo budhista a šintoista.

Odhady dávají pouze určitou představu; přibližné řadové velikosti. S výjimkou křesťanských náboženství nejsou sčítání téměř vůbec prováděna a i v údajích počtu křesťanů je velká nejistota. Neznám je skutečný počet věřících v komunistických státech.

Percentuální podíl na světové populaci v r. 1966.

křesťané	29,6 %
z toho nekatolíci	18,2 %
židé	0,4 %
muslimové	14,4 %
hinduisté	12,6 %
nečínské budhisté	5,0 %
šintoisté	2,0 %
čínské taoisté, konfuciáni a budhisté	nejjistitelné

3. Čínský universismus.

Základní čínské lidové náboženské představy o universu /odtud označení universismus/, nebi, zemi a lidském životě, jejich počátky se ztrácejí v temnotách čínské víry v nejvyššího boha a v duchy byly zformovány dvěma mysliteli, Lao-tsem a Konfuciem /přibližně současníky Jeremiáše, Sokrata, Herakleita a Budhy/, ve dva rozdílné směry, které dosud určují náboženský vývoj.

3.1 Lao-tseův taoismus

3.1.1 Nebeské tao

podle jednoho, přirozeně nejistého podání se Lao-tse (nar. asi 600 př.kr.), starší a patrně i, pokud se týče pojetí tao (čti dau

= cesta, dráha), hlubší než konfucius, po začátečním zaměstnání jako císařský archivář se brzy stáhl do samoty. Tam sepsal krátkou, ale obsahově závažnou "svatou knihu o cestě a ctnosti" (Tao-te-king; King - kniha; tao - dráha, cesta). Tao je světový řád a současně nesoucí prajednotu a zákon světového dění, otcovsky milující a mateřsky ~~milující~~ pečující princip veškerého bytí.

3.12 Člověk a Tao.

Protože Tao je nejvyšší princip z něhož všechno vychází a jež ve všem vládne a určuje průběh světového dění, má se člověk ve svém konání uměřit jeho podstatě a kosmicko-mravní zákonitosti. Jeho vedení života, jeho lidská cesta, lidské Tao, má být vloženo do nebeského Tao. Jako ono má i člověk z přirozené dobroty a přiměřeného chování být štedrý a neochvějný.

"Cesta nebes (Tao): nesváří se a přece vítězí; nehádá se a přece přiléhavě odpovídá; nevynucuje a přesto vše přichází samo sebou, mírný je a přesto předvídavý" (Tao-te-king)

3.13 Tichá zákonnost Tao

Když člověk, místo aby napodoboval příklady tiché kosmické zákonitosti Tao, sleduje sobecké cíle, vzdaluje se ke svému neštěstí od věčného řádu.

Jak se má člověk chovat? podle vzoru Tao je jednání moudrého člověka spíše "ne-jednání" (wu-wei), nazírání věčnosti bez jakékoliv žádostivosti. Mysticky nazíravý, světonázorový a životní ideál člověka spočívá, podle Lao-tse, v potlačení vášně, touhy po moci, touhy po bohatství, touhy po vědění a veškeré snahy po vnějším konání. To znamená přivést člověka zpět k nezkaženosti přírodního stavu, k nesobeckému prokazování dobra a k posvátnému klidu tiché zákonitosti nebes a země, oné zákonitosti, která je základem, předobrazem a cílem lidského života, jeho štěstí a míru.

Kdo nakládá se světem,

chtěje ho získat,

vidím, že neuspěje

nebo je svět nádoba magická

s níž takto nakládat nelze.

A kdo s ní tak nakládá, prohraje

a kdyby se jí i zmocnil, ztratí ji!

Tak jedni jdou, jiní je následají

jedni zhluboka dýší, jiní popadají dech
jedni sílí, jiní slábnou,
jedni na sebe berou, jiní se překocují.
proto se světec
vzdává nemírnosti
vzdává výstřednosti
vzdává povýšení!

/Tao-te-king 29/

3.14 politicko sociální názory Lao-tse.

Tímto zásadním přístupem je určováno i politické a sociální myšlení Lao-tse. Hluboká pokora a vše obsahující dobrota jsou pro Lao-tse normy vztahu moudrého člověka k ostatním lidem. Nepřátelství je nutno oplácet dobrem. Tato základní pravidla pokory a bezmezné dobroty platí nejen ve vztazích mezi jednotlivými lidmi, avšak musí se uskutečňovat také v životě státu a národa. Neivyšší princip vlády je wu-wei, zřeknutí se všeho umělého "kopání", všech přísných opatření. Obzvláště důležitý je vážný přístup ve věcech míru v mezistátních otázkách.

"jestliže se velká země skloní před malou zemí,
získává malou zemí,
zatímco skloní-li se malá země před velkou zemí
získává velkou zemí.
Velká země nežádá nic než lidi zařadit a žít.
Malá země nežádá nic, než připojit se a sloužit."

/Tao-te-king 61/

V takto uspořádaném lidstvu by válka neměla mít místa - s jedinou výjimkou; jde-li o záchranu míru pro celek. Ale i pak leží nad mrtvými hluboký smutek.

"zbraně jsou nástroje zla
nikoli nástroje šlechtice.
jen tehdy není-li zbytí, je používá.
kdo zvítězil v bitvě,
nechť se chová jako na pohřbu."

/Tao-te king 69/

3.15 Osudy učení Lao-tse

Lao-tse s touto politickou etikou došel za svého života malého ohlasu. Trpce si stěžoval, že lidé nechápou jeho sociálně-etický ideál. Utěšuje se však tím, že není chápán proto, že není chápán "předek" jeho slova a "pán" jeho díla, od něhož získal svou mou-

drost (Tao-te-king 70).

pro Číňany zůstal Lao-tse mudrcem žijícím ve skrytosti. Jeho učení však nezahynulo, nýbrž po staletí vykonávalo tichý vliv, zvláště na konfuciánské státníky (srv. 3.23).

v obci Lao-tse vystoupil v 5.stol. ř.Kr. první pasifisté. v jednom spise, který nám zachovali, se píše: "Snažili se horoucí láskou sjednotit všechny lidi světa k bratrství. Jestliže byli poraženi, nepovažovali to za hanbu, myslíce jen na to, jak by vykoupili lidi ze sporů. Zakazovali útok a žádali složení zbraní, aby vykoupili lidstvo od válek. S tímto učením procházeli celým světem. Kdy ž však svět nechtěl přijmout jejich učení, o to více znásobovali své úsilí." (podle F.Heiler: Oekumenische Einheit)

3.2 Konfucianismus

3.21 Konfucius a jeho dílo

Sotva se najde myslitel, badatel a politik, který by náboženství a politiku své země tak trvale ovlivnil, jako Konfucius.

Konfucius je jezuitskými misionáři zavedený přepis čínského jména Kung-fu-tse. Latinisovaná forma je u nás tak vžitá, že jí užíváme i zde. v tomto jméně je Kung příjmení, fu-tse nebo jen tse značí učitel, mudrc.

Konfucius se narodil r.551 př.Kr. v dnešní provincii Šantung jako syn důstojníka z urozené ale zehudlé rodiny. Hlubokým studiem římských tradic získal rozsáhlé a hluboké znalosti. v dobách střídavých bojů mezi státy musel vést neustále potulný život. působil ponejvíce jako učitel a jeho touha, aby své myšlenky mohl prosazovat jako státník se mu splnila jen na krátký čas. R.479 zemřel ve své vlasti. Od jeho žáků také víme, jaký byl jeho soukromý život: žil velmi jednoduše a skromně, avšak nebyl bez ctižádosti. jako stařec se vyjadřuje o svém vývoji následovně; "v patnácti se má vůle soustředila k učení, ve třiceti jsem si byl jist, ve čtyřiceti jsem se zbavil již všech pochybností, v padesáti jsem znal zákon nebes, v šedesáti byly moje uši otevřeny, v sedmdesáti jsem mohl povolit žádostem svého srdce aniž bych překračoval míru."

v dobách císařství byly jeho myšlenky vysoce oceňovány. Byly mu stavěny chrámy a výnosem ze 30.12.1906 byl dokonce postaven na roveň božstvům nebes a země. To byla poslední a nejvyšší pocta

před pádem čínské císařské dynastie.

Díla, známá pod jeho jménem, jsou sbírkami zvláště vážených čínských starověkých spisů, které prý vydal nebo redigoval, dále záznamy rozhovorů s jeho žáky. Ucelený systém nezanechal.

3.22 Člověk a Tao

Jako Lao-tse, klade i konfucius za základ svého náboženského myšlení uznání tao, principu bytí. Avšak od hluboké Lao-tseovy mystiky se odlišuje tím, že je stoupencem světnázorového a životního ideálu, který je více nakloněn kultuře.

Životní ideál nakloněný kultuře.

V neklidných dobách se snaží zachovat svému lidu pro cestu k budoucnosti bohatství odkazu předků fixováním tradiovaných mravů, zvyků, zákonů a pořádků.

Život podle řádu tao

Konfuciova nauka o tao je skromná a praktická, kladoucí důraz na sociální a etickou stránku. Jako je pozemská /čínská/ říše obrazem nebeského kosmu a řádu tao, tak má i lidský život a občanské soužití být řízeno řádem tao. Člověk tak má, nejen jako jednotlivec, ale i v sociálním a politickém celku, mít podíl na harmonii světa.

Život z pravého poznání

Člověk je sám o sobě dobrý a stává se zlým pouze chybným nazíráním. Nejlepším prostředkem k nápravě je tedy získat správné poznání, zejména studiem minulosti a jejích vzpěrů. Základem správného chování lidí ve světě a navzájem jsou uctivé vztahy mezi představenými a podrobenými, mužem a ženou, rodiči a dětmi, přáteli a sousedy, staršími a mladšími sourozenci.

Jako povinnosti člověka uvádí konfucius 10 etností;

Otcovská láska

podřízenost a úcta k rodičům

Jemnost staršího bratra k mladšímu, poslušnost mladšího ke staršímu

Pocit povinnosti muže vůči manželce

poslušnost ženy k manželovi

Přejícnost starších vzhledem k mladším

pohotovost mladších vzhledem k starším

Láska knížat k lidu

Věrnost poddaných

Konfuciovo pojetí dobra a lásky k nepříteli se liší od Lao-tseova.

Vyplývá to z následujícího rozhovoru: "Co bys řekl, kdyby někdo chtěl oplácet bezpráví dobrem?" Mistr pravil Čím bys pak chtěl oplácet dobro? Na bezpráví se má odpovídat spravedlností, na dobro dobrem." /Lun-ya/

3. 23 Ideál budoucnosti v životě

S jak silným sociálním důrazem, idealisticky a přímo utopicky vidí ideál budoucnosti života ukazuje citát z Li-ki: "Když zvítězí velká pravda, bude země společným vlastnictvím; nejmoudřejší a nejlepší budou voleni, aby udržovali svornost a pokoj. Pak budou lidé milovat nejen své nejbližší, budou se starat nejen o své vlastní děti, takže všichni staří lidé budou umírat v pokoji, kdo mají sílu, budou vykonávat užitečnou práci, všichni mladí budou podporováni ve svém růstu, vdovci a vdovy, starci a osamělí, slabí a nemocní najdou péči, muži budou mít patřičné postavení, ženy svůj domov. Statky nebudou nechány, aby se zničily, ale nikdo je nebude soukromě hromadit. práce nebude zůstávat nedokončena, ale nikdo ji nebude dělat pro svůj vlastní zisk. Nebude třeba ani závor ani zámků, protože nebude loupežníků a zlodějů. Tak budou vnější dveře nechávány nezavřeny; toto je velké společenství."

3.3 Mohismus

5. stol. př.křr. znamená pro Čínu dobu rozkvětu náboženského a kulturního vývoje. Asi v téže době jako Lao-tse a Konfucius hlásal Me-ti v duchu staré čínské tradice víry v nejvyššího boha víru v osobního vládce na nebesích (Tien). Ten požaduje od člověka obecnou a činnou lásku, podobně jako spravedlivý král odměňuje dobré a trestá zlé. Tato forma čínské universismu, blížíví se theismu, byla sice v průběhu tisíciletí překryta taoistickými, konfuciánskými a budhistickými naukami, zdá se však, že v posledních desetiletích opět nabyla na významu.

3.4 Taoistický a křesťanský pojem Boha

V této souvislosti učiňme poznámku o vztahu pojetí Boha v čín-
ském universismu k theistickému pojetí Boha (jak je zastává ži-
dovství, křesťanství a islam).

Transcendence a imanence v theismu

V theismu je nutno rozlišovat dvě "složky": transcendenci a ima-
nenci, Boha. Boží transcendence znamená, že osobní Bůh svým by-

tím a podstatou není identický se stvořeným světem, nýbrž jej přesahuje, stojí "výše". Imanence, pokud mluvíme o Bohu, znamená, že jeho vlastní bytí a bytí světa jsou spojeny jakýmsi niterným, živým způsobem. Budiž zdůrazněno, že tato druhá výpověď v křesťanském hlásání v posledních stoletích silně ustoupila do pozadí. (prakticky je hlásání křesťanství často "idealisticky" podbarveno, srv. 3/3.ll. Deismus uznává osobní bytí Boha, rovněž stvoření světa, popírá však jakékoliv jeho další zasahování a součinnost s jeho dílem). To má za následek, že intuitivní tušení Boha v hlubinách světa, které se mnoha lidem vnucuje, nalézá v křesťanském prostoru příliš malé zastání.

Zdůraznění boží imanence ve východních náboženstvích

V protikladu k tomu zdůrazňují východní náboženství daleko silněji boží imanenci, ta k silně, že myšlenka transcendence se zdá tím trpět nebo dokonce být odstraněna. Zdá se, že to odpovídá způsobu cítění a myšlení střední, jižní a východní Asie.

Obzvláště výrazné je to v pojmu Tao: je prazákladem všeho jsoucího a současně zákonem světa, je však nazýváno i "otcem"; v každém případě je mu přisuzováno transcendentní bytí (aniž bychom chtěli zde tento pojem prosazovat). Tao, jež stvořilo ze sebe svět v jeho kráse, může být objektem náboženské úcty, je však současně pojímáno jako světový zákon, jenž je účinný ve všem bytí. Co se týče styčných bodů pro navázání dialogu mezi křesťanstvím a čínským universismem, lze říci, že úvahy o boží imanenci skýtají stejné možnosti jako transcendence, pokud je křesťanský teismus správně chápán, totiž s oběma svými složkami.

3.5 přežívání universismu v dnešní Číně

O přežívání taoismu v dnešní Číně se lze pouze dohadovat; zdá se, že zdaleka nevymizel. Na jednom kongresu taoistických mnichů a jeptišek z různých provincií, konaném v Pekingu r.1957, byl vytyčen cíl sjednocení všech taoistů na čínské pevnině. Bylo ujednáno podporovat komunistické budování země, podporovat politickou autoritu a provádět a zajišťovat politiku náboženské svobody. Mezitím se však stav věcí v Číně velmi změnil. Zda komunistické režimy jsou k taoismu a ostatním domácím náboženstvím, která mají hlubší kořeny v čínské tradici a jsou těsněji spjata s čínskou mentalitou než křesťanství tolerantnější, je těžko říci. Lze se domnívat, že snášenlivost k těmto náboženstvím je v zásadě oportunistického rázu; některé jeho prvky mají sloužit komu-

nistickému systému. Z konfuciánské a taoistické literatury je pěstováno a učeno jen to, co lze interpretovat jako předstupeň dnešní státní dogmatiky. Určité zabarvení čínského komunismu z této strany lze skutečně již dnes pozorovat.

4. Náboženské představy Indie

Úvodní poznámka

Z téměř nepřehledného množství indických náboženských směrů a jevů musíme se omezit pouze na buddhismus a hinduismus, které mohou být považovány za světová náboženství ve vlastním slova smyslu. I když byl buddhismus v Indii do značné míry zatlačen hinduismem, jsme přesto oprávněni počítat jej do okruhu indických náboženství, neboť v Indii vznikl a je pochopitelný jen na pozadí indických náboženských dějů.

4.1 Hinduismus

4.1.1 pluralita náboženských představ

pro vnějšího pozorovatele přináší pochopení hinduismu řadu těžkostí, neboť hinduismus může do sebe přijímat nejružnější i zdánlivě prvky. Tak v něm lze najít víru v duchy a zázraky, polyteistické /neslučitelné/ představy, uctívání trojice nejvyšších bohů /Brahman, Shiva, Višnu/ sloučených v jediné bytosti /Trimurti/, ale i monotheistické tendence.

4.1.2 posvátné spisy

Základem všech forem hinduistické zbožnosti jsou posvátné spisy nazývané veda (zčeštěně vědy - vědění). Sbírký spisů pocházejí z různých období, která však časově nelze zřetelně odlišit. Všechny spisy vznikly v časovém údobí asi 1500 let. počátek jejich sepsání lze položit asi do doby kolem r. 1500 př.Kr.

Rozenáváme tyto sbírky.

Vědy v užším slova smyslu

k nim patří:

Rigvéda (nejstarší sbírka) - vědění o obětních hymnech

Samavéda - vědění o chvalozpěvech

Yayurvéda - vědění o obětních formulích

Atrarvavéda - vědění o kouzelných formulích

k nim se pojí Brahmanas (obětní texty neboli "kněžské příručky").

Jako filosofické traktáty jsou zvláště důležité Upanišády. Kolem

r.300 př.Kr. vznikla Bhagavadgíta (Zpěv vznešeného). Mezi náboženskoliterárními spisy je nejvýznamnější a dosud nejvlivnější. Krišna, bůh světa (viz vysvětlení o indické nauce o bozích v 4.14) zjevuje zde dvojí cestu ke spáse; buď v odříkání nebo v jednání v lásce k bohu, které je prosté vlastního přání a přiměřené povinností.

4.13 Vývojové stupně hinduismu

V jednotlivých skupinách spisů jsou zřejmé i vývojové stupně tohoto náboženství, které si však nesmíme představovat jako po sobě jdoucí; např. Brahmanas vznikly asi ve stejné době jako Yajurveda. Za nejstarší vrstvu je nutno pokládat lidové představy klonící se k polytheismu, ačkoliv před takovými varuje již Righvéda. V dalším stadiu došlo k vytvoření představy o smírné síle oběti a následkem toho k velmi silné ritualisaci. Proti tomuto směru, jemuž mezikosmickými spisy odpovídají Brahmanas, vznikla silná reakce intelektuálů, která vedla k sebrání spisů označovaných jako Upanišády (asi okolo r. 800 př.Kr.).

4.14 Nauka o bozích v hinduismu

Podstata indické nauky o bozích se dá shrnout takto; to, co je zároveň jediné a vše, božské a absolutní, co je prazákladem a jádrem všeho jsoucího je (věcně) označováno jako Brahman. Jednotliví bohové, obzvláště tři nejdůležitější, Brahma (zde pojímáno jako jméno jednoho boha), Višnu (který se zjevuje v postavě Krišnově) a Šivu, jsou pro hinduistu ztělesněním absolutního Brahma. Pro různé skupiny věřících mají přímo charakter nejvyšších bohů. Tento nedostatek rozlišování v uctívání absolutna a těchto nejvyšších bohů představuje pro nedogmatické Indy zrovna tak malou překážku jako přijetí velké skupiny menších božstev.

4.15 Cesty spásy v hinduismu

Hlavním tematem Upanišád je hledání jediné božské podstaty jež stojí za mnohostí věcí:

"Oko jej nemůže postihnout, ani hlas, ba ani duch..."

"Hýbá všemi věcmi, přesto sám je nehybný, je blízký a vzdálený zároveň; je ve všech věcech a mimo všechny věci..."

"Z neskutečného nechť mne vede ke skutečnému, z temnot ke světlu, ze smrti k nesmrtelnosti ..."

vedle spásné cesty úplného vzdání se bohu v lásce poukazuje Bhagavadgíta na jiné možnosti; cestu činu a cestu poznání. Činem se rozumí především kult, hlavně oběti.

"Věz totiž: Brahma, ten, jenž vše proniká, je vždy přítomen v oběti i v obřadu. Ten, jenž se nepodílí na tomto jednání, chová se špatně."

Cesta poznání, která nejhluběji postihuje vztah mezi absolutnem a lidskou duší, se snaží zjednat jednotu mezi božským Brahma z kterého vzešel svět, a lidským já. Ten, kdo poznal, že jeho já (atman) je totožné s nosnou podstatou světa, Brahma, může sám o sobě říci: "Já jsem Brahma". Tímto věděním získává vykoupení.

"Každá pochybnost nalézá rozluštění

Každá nesnáz v srdci se řeší

V nicotu se rozplývají všechna díla

toho, jenž viděl to, co je nejvyšší a nejhlubší."

"Velký je jogi, jenž si přeje být v Brahma, větší než když umrtvuje tělo, větší než všichni učení, větší než ti, kdo konají dobré skutky... Mně přináší celé své srdce, ve víře a lásce uctívá mne, více než všichni ostatní je mi milý tento jogi."

Původním smyslem jogy je nauka; jogi je učitel, mudrc.

Tato odevzdanost v Brahma v uctívání a v kultu zahrnuje v sobě toleranci a přátelství k lidem, postoje, které v hinduismu stále žijí a působí.

4.16 Kasty

přece však existence kastovníctví se zdá západnímu myšlení neslučitelná s tolerantním a lidumilným postojem. Kastovníctví se udrželo v indické společnosti po tisíciletí a určuje i dnes společenskou strukturu i když oficiálně bylo odstraněno. Evropan v něm vidí ponížení a opovržení druhým člověkem. Nesmíme zde však užívat měřítek západního myšlení. podle indické víry jsou kasty náboženského původu a jako takové se udržely. Při vzniku nebe, země a člověka vznikly čtyři hlavní kasty rozdělením prvotního člověka; brahmáni (kněžská kasta) z úst, statkáři (Kšatriya), kteří půdů neobdělávají, ale pouze vlastní a chrání, z paží; svobodní rolníci, řemeslníci a živnostníci (Vašiiya) ze stehů; vše, co stojí níže než tato povolání, tedy služebná povolání (Šudra) z chodidel; k těmto patří např. skupina Pariů. Kasty jsou tedy božsky chtěný společenský systém. Každá kasta má svoje

božskou vůlí určené místo ve společnosti; všechna povolání musí zaujímat určité místo v této "hierarchii". Avšak jednotlivé kasty se vzájemně vylučovaly, odsuzovaly a potíraly; jejich náboženský základ byl stále méně chápán. Jejich vymizení je otázkou času, může se však uskutečnit jen velmi pozvolna i když je zakotveno v ústavě dnešního indického státu.

4.17 Podoby dnešního hinduismu

Hlasy velkých indických myslitelů, kteří vyrůstají z indických náboženských tradic a jsou si přitom vědomi požadavků přítomnosti po obnově, pronikly i na západ.

Mahatma Gandhi

Mahatma Gandhi (1869-1948) se stal vůdcem národního hnutí, které si vyžádalo obdiv i u západního lidstva. Gandhiho nacionalismus je zcela jiný než nacionalismus, jak se s ním většinou v dějinách setkáváme. Je to nacionalismus, jenž je spřízněn s všelidským ideálem míru, čisté snahy po pravdě, s všeobjímající láskou Budhovou a se staroindickým ideálem askese a odřeknutí se násilí. Proto se Gandhi důrazněž zasadil i o zrušení kastovníctví.

Rabindranath Tagore

Kromě Gandhiho, jenž proměnil své myšlenky v nenásilnou politickou činnost, je v Evropě obzvláště znám básník a mystik Rabindranath Tagore (1861-1941). Lze jej označit za pěvce lidské lásky a radosti, jehož volání po lidskosti v Indii, Japonsku i Evropě dosud nedoznělo.

4.18 Úlohy

1. Jmenujte nejdůležitější náboženské spisy hinduismu
2. Lze hinduistickou nauku o božském a o bozích považovat za skutečný polytheismus?
3. V jakém poměru je absolutno, Brahma, k nejznámějším božstvům: Brahma (osobní Brahma), Višnu (a jeho vtělení "Krišna") a Šiva?
4. Co praví hinduismus o sjednocení Já (atman) s absolutnem, Brahma?

4.2 Budhismus

4.21 Zakladatel Gautama Budha

Gautama Budha (asi 560-480 př.Kr.) žil ve stejné době jako Lao-tse a Konfucius. Jemu nešlo o dosažení nacionálně náboženských cílů, nýbrž o všeobecnou spásu lidstva potřebujícího vykoupení.

Budha bývá nazýván největším utěšitelem lidstva a rozhodně byl jedním z největších hlasatelů lásky, míru a oprostění od náruživosti.

Vztah budhovy nauky o spáse k tradičnímu indickému náboženství. Za předchůdce jeho nauky o spáse lze označit Upanišády, avšak jeho hlásání se liší podstatně od nauky o vykoupení obsažené v Upanišádách odmítnutím myšlenek o Brahma. Místo něho je centrálním pojmem jeho nauky o spáse idea Nirvany. Také v jiném ohledu se rozchází s tradičním indickým náboženstvím své doby; odmítá autoritu véd, považuje obětní kult za bezvýznamný a odsuzuje kastovníctví.

Osoba a jméno

Gautama, vlastním jménem Sidharta, byl královský nebo knížecí syn z indického státu Nepal na úpatí Himalají. Jako 29 letý opustil rodinu a vlast aby, nejprve truhou askezí, dosáhl vnitřního osvobození a vykoupení. Brzy však poznal bezúčelnost tohoto namáhání a po šest let plných odříkání a meditace se snažil odhalit kořen všeho utrpení a nalézt východisko.

Jméno "budha" není vlastní jméno, nýbrž čestný titul a znamená "probuzrný, osvícený". V dějinách buddhismu má různé významy; jednou jsou označováni všichni předchůdci uvnitř náboženské tradice jako budhové, později byl Gautama Budha vyzdvihován jako "vládce vědoucích", jako "vševědoucí", jako "bůh nade všemi bohy, jehož musí lidé i bohové uctívat", tedy jako nadzemská bytost, někdy dokonce jako "otec světa" jenž povstal sám ze sebe.

4.22 Vykoupení z utrpení

Jak vypadá buddhistická cesta spásy? Život je nazírán jako svou podstatou plný utrpení. Proto odmítá buddhismus uznat všemohoucí, vševědoucí a nejvýše dobrou božskou bytost; takový bůh by byl neslučitelný s utrpením světa. Patrný však je věčný světový zákon, automaticky fungující, jenž se projevuje v keuzálním řetězci činů, z nichž následující je odplatou předcházejícího. Člověk je pod tlakem nutnosti po sobě následujících šťastných či nešťastných znovuzrození, která nevyhnutelně následují po dobrých nebo špatných činech vykonaných v předešlém životě (až posud sleduje buddhismus přinejmenším již v Upanišádách se nalézající indickou nauku o zákonu znovuzrození). Uniknout z této nutnosti je cílem buddhistické nauky o vykoupení. Budha věří, že našel

řešení jak ukončit tento řetěz znovuzrození. Stav, kterého se takto dosáhne, se nazývá Nirvana. Spojujícími články v řetězu znovuzrození jsou puzení vůle a chtění (obzvláště „žízeň po životě“, „chtivost života“). podmiňují „nabalení“ nových faktorů bytí, které vytvoří nový život. Jedině tím, že jedinec se zdržuje špatných činů, koná dobré skutky, očišťuje se meditací a umrtvuje postupně „chtivost života“, může krok za krokem dosáhnout Nirvany, která ukončuje okruh znovuzrození.

„duše“ a „stěhování duší“

Je nutno zdůraznit, že pojetí osobnosti a duše v buddhismu je zcela jiné než v křesťanství. Pro buddhismus je to jen určitý trvalý životní pochod, který nám obráží přítomnost určité duchovní substance neboli duše. To co my označujeme jako duše je pouze přetrvávající, neustále se měnící a rostoucí síla vědomí. Tato síla vědomí není však totožná se schopností rozpomínání se. Schopnost rozpomínat se, tj. aktivní vědomí, slouží jen cílům určitého přítomného života, nepřechází do jiných životů, je to okrajový jev. podle buddhistické nauky se tedy „nestěhuje určitá v sobě uzavřená jednotka, duše, z jednoho těla do druhého, nýbrž rostoucí síla vědomí, která zaručuje nepřetržitost a trvání „stejného“ života. zasahuje do nekonečného času, rozvíjí se v očišťujících zkušenostech znovuzrození, až se konečně v prožitku celosti úplně „probudí“ a v tomto nekonečném oblažujícím prožitku (Nirvana) mizí a spočívá.

Nirvana

Ačkoliv je Nirvana nazývána „vyhasnutí, odvádění“, ačkoliv je vždy popisována negativními výrazy (kvůli nedostatečnosti řeči, jež musí vždy vycházet od vnímatelných jevů života), je nutno na ni hledět jako na pozitivní cíl spásy. Budhovi jsou vkládána do úst následující slova: „Existuje, mnichové, to co není zrozeno, to co se nestává, to co není učiněno, to co nemá příčiny. Kdyby nebylo, mnichové, toto, co není učiněno, co není zrozeno, co nemá příčiny, pak by nebylo východisko pro zrozené, nastalé, učiněné a zapříčiněné. protože však existuje to, co není zrozeno... proto existuje i východisko pro zrozené...“

4.23 Různé formy buddhismu

V tom, co bylo dosud řečeno, bylo nastíněno jen to nejdůležitější: je nutno zdůraznit, že buddhismus během své 2500 let dlouhé

historie prodělal složitý naukový vývoj, takže bychom se velmi mylili, kdybychom se domnívali, že jde o nějakou věrouku omezenou určitým "dogmatem". Rozlišuje se zejména přísnější učení Hinayana (malý vůz), rozšířené v jižních oblastech (Ceylon, Barma, Thajsko, Laos, Kambodža) a méně přísné a konservativní učení Mahayana (velký vůz), které je rozšířeno spíše v oblastech centrální Asie, Číny a Japonska. V buddhismu Mahayany ustoupily představy o Nirvaně jako cíl spásy očekávání rajskeho trvání. Je nutno mít na zřeteli, že severní buddhismus v oblasti svého rozšíření nenabyl nikdy absolutní převahy, ale zůstal vždy pouze jedním z více náboženství a tak se v mnohém přizpůsobil domácím náboženstvím, (např. šintoismu v Japonsku). Zvláštním případem je Tibet, kde se buddhismus, navzdory svým původním záměrům, stal státotvorným elementem.

4.24 Příkázání lásky v buddhismu

podstatným prostředkem na cestě vnitřního očišťování a zmenšování utrpení světa je konání dobročinnosti a prokazování lásky ke všem bytostem. Ve starém buddhismu nalézáme pozoruhodné meditační cvičení určené k pěstování všeobecného příkázání lásky; meditující žebravý mnich "silou své přející lásky, která naplňuje jeho srdce, první nebeský okruh, pak druhý, třetí, čtvrtý, nechává ji rozšířit se nahoru, dolů, napříč, na všechny strany, v celé plnosti celý svět nechává prostupovat silou své přející lásky, jež vyplňuje jeho mysl, lásky široké, bezmezné, neznající nenávisť a vůli po zlu." všem bytostem, známým i neznámým, přátelským i nepřátelským, přeje dobro. Pak se ponoří s plným soucitem do utrpení všech bytostí, potom, sám se raduje, sdílí radost všech bytostí a konečně v posvátné vyrovnanosti ke všemu, čemu se duchovně přiblížil, nabývá opět stejný odstup ode všech bytostí; žádné nedává přednost, všechny jsou mu zároveň blízké a současně vzdálené.

Láska však nezůstává jen na úrovni duševního pocitu, ale vede, obzvláště v buddhismu Mahayany, k pomáhajícím a obětavým činům takže láska a pokoj prožijí současně život i myšlenky; kandidát Budhova učení "musí s ostatními bytostmi jednat tak, že na ně přenáší pojem matky, otce, syna a dcery;... musí se cvičit v tom, aby byl ochráncem všech bytostí... musí odstraňovat cizí utrpení, protože každé utrpení je i mým utrpením. Musí prokazo-

vat dobro druhým, neboť jsou živé bytosti, jako i já jsem živá bytost." "Břemeno veškerého utrpení беру na sebe... záchrana všech bytostí je můj posvátný slib. Na sebe musím vzít celou tíhu utrpení všech bytostí... Kořeny všeho dobra musím přivést ke zralosti, takže všechny bytosti dosáhnou nekonečného štěstí, netušeného, štěstí vševědoucna... Jakékoli jednání Budhova kandidáta - vzhledem k tělu, k řeči, k myšlení, to vše se děje s ohledem na (ostatní) bytosti a je ovládáno velkým soucitem, jehož základem a pohnutkou je blaho všech bytostí, který slouží blahu a štěstí všech bytostí."

4.25 Zen-budhismus

Mimo svou tradiční oblast rozšíření vystupuje dnes budhismus, pokud získává nové přívržence ve specifické formě japonské meditační školy zen-budhismu. pokouší se oslovit především ty evropské a americké kruhy, které se méně starají o náboženské a metafysické než o psychoterapeutické účinky. Je však nutno poukázat na to, že i zen-budhismus, který podobně jako budhismus vůbec nejen neusiluje o poznání transcendentálního bytí, ale přímo takovou snahu odmítají, přesto, jako metoda, může otevírat cestu k novému druhu poznání bytí a Boha.

5. Nekřesťanská monoteistická náboženství

Mimo křesťanství jsou monoteistická náboženství Židovství a Islam; od těch, o kterých byla řeč, se liší jasným uznáváním transcendentálního a osobního Boha. Ačkoliv i v jiných náboženstvích se vyskytují náznaky monoteismu, nedošly tak obecného uznání. Monoteistická náboženství, která si udržela význam do současné doby, se zakládají na Starém zákoně a jeho představách Boha.

5.1 Židovství

Židovské náboženství je sice ze světových náboženství nejmenší, avšak jako duchovní základ jak křesťanství tak Islamu má velký význam. v tomto sešitě uvažujeme o židovství čistě z hlediska dějin náboženství; v druhém cyklu se jím budeme zabývat podrobněji z hlediska dějin spásy a vztahu Starého a Nového zákona. (sešity 11, 12 a 13)

5.11 Společné dějiny boha a jeho lidu

Židovská víra a uctívání boha se soustřeďuje na jediného Boha Jahve, stvořitele a pána nebes a země. podstatné je naplnění jeho vůle v dějinách lidu Izraele a v životě jednotlivce, který stále stojí v izraelské společnosti.

Abraham si zasloužil svou poslušností tomuto Bohu a svou neotřesitelnou vírou boží vyvolení a zaslíbení; pro židy, křesťany i muslimy je praoctem víry. Jako Bůh uskutečnil s vyvoleným Abrahamem své záměry, tak podobně jednal i s vyvoleným národem. Vždy znovu je vysvobozoval z nouze do které upadal částečně vlastní vinou. Vedl ho k hoře Sinai, kde vyvolil svým mluvčím Mojžíše a uzavřel se svým lidem smlouvu, žádaje, aby byl uznán jako Bůh nebe a země. V této smlouvě vidí židovství své zvláštní postavení mezi ostatními náboženstvími. Historicky vzato, spočívala funkce židovského národa v udržování a předávání víry v jednoho a jediného Boha v polyteistickém okolí. Touto vírou se stal Izrael národem a současně teokracií, tj. měl takový státní systém, který byl založen na smlouvě s Bohem.

5.12 Bůh, všemohoucí a vševládnoucí

Izraelská představa o Bohu se v průběhu času rozšiřovala. Proroci nepokládali svazek mezi národem a národním bohem za samozřejmý; zdůrazňovali stále znovu, že pouze plnění mravních příkázání - i při vší věrnosti - zaručuje trvání smlouvy. Jako posvátný strážce plnění svého zákona a současně mocný zachránce svého lidu ztratil Jahve v zkušenosti proroků poněmáhlu své "nacionální" rysy a stal se universálním bohem, Bohem všech národů, pánem celého světa.

Častá neposlušnost lidu Izraele nutila stále znovu proroky velat národ k plnění jeho náboženských a mravních závazků, ba dokonce předvídat zánik národa jako boží soud. Ze zkušeností víry jednotlivce a národa vyrostla hluboká touha po vykoupení, která našla vyjádření ve víře v příchod Mesiáše a mesiánské doby, trvalého království míru. S touto vírou je spojena - i když ne vždy v explicitní formě - víra ve zmrtvýchvstání a v posmrtný život.

Úloha; Čtete Iz 2-5. Jaký obraz budoucnosti lidstva je zde vykreslen?

5.13 Základní zákon; Tora

Mojžíš dal na Boží příkaz lidu zákon (Dt 33,4)* který je dodnes

Téměř všem směrům je společná láska k historickému i dnešnímu židovskému národu, láska k zemi, k zemi a rovněž ke státu Izrael od něhož se očekává, že znovu probudí vědomí toho, co je židovství vlastní, totiž jeho identity. Tyto základní představy umožňují židům nejrůznějších směrů společně pracovat v mnoha oblastech. Mnohost hlasů však zůstává; není usilováno o více než o relativní jednotu. Myšlenka na židovský centrální úřad nebo židovský koncil by byla utopií.

stát Izrael

Zmíněná pluralita směrů je zastoupena i v novém izraelském státě. Vznik tohoto státu na tradičním území vzbudil spolu s oživením hebrejštiny sice silnou judaisaci, avšak podstatné oživení náboženského myšlení, které by nebylo možné i mimo tento stát, se nedostavilo. "Množství náboženských projevů vzniká spíše díky židovskému dějinnému povědomí než touhou po rituálním výrazu." Politické strany, jež mají výslovně náboženský program, mají v parlamentu asi 15% zastoupení, mají však velký vliv, neboť vytvoření vlády je bez nich prakticky nemožné. Ortodoxie stojí přirozeně obzvláště před problémem spojení věrnosti starým příkazům a přizpůsobení požadavkům moderního státu.

5.16 Osud Izraele z hlediska dějin spásy

Jako jež málo národů stál vysoce nadaný židovský národ v průběhu dějin ve znamení utrpení ale i naděje, která se šíří daleko za hranice tohoto národa a stává se nadějí celého lidstva. Tento Bohem vyvolený národ je a zůstává symbolem mezi národy a nábožensko-historické úvahy samy nemohou jeho historii plně vysvětlit; skutečný přístup je možný teprve ve světle Nového zákona. Iz 53, který v "písni o trpícím služebníkovi Božím" vyjadřuje jednak utrpení národa, jednak prorocky poukazuje na výkupné utrpení jež oblaží celé lidstvo, podává klíč k porozumění.

Odkaz a úkoly (5.17)

Druhý vatikánský koncil se podrobně zabýval židovstvím. O tomto bodě se nebudeme podrobněji šířit, přečtete si však zejména čl. 4 a 5 z "Konstituce o vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím".

1. Jak se zde pohlíží na vztah mezi Izraelem a církví?
2. Co si, podle konstituce, přál Kristus?
3. Který předsudek křesťanů proti židům je odbourán, když se mluví o těch, kdo zavinili Kristovu smrt?

4. S jakým odůvodněním se obrací konstituce

a) proti antisemitismu

b) proti diskriminaci člověka vůbec.

5.18 Vztah Židů a křesťanů

Výroky koncilu o poměru církve k Židům jsou jen prvním krokem na cestě ke sblížení mezi křesťany a Židy.

S kardinálem Beou lze formulace v "prohlášení o vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím" označit za ne zcela uspokojivé. Neberou dostatečně zřetel na jedinečnost poměru mezi Židy a křesťany, který je poměrem "kořenů k větvím". Exegetické a zejména historické bádání, které bude objektivně zkoumat jednání se Židy v době jejich rozptýlení mezi křesťanskými národy budou dalšími kroky. Teprve když toto bude vykonáno, bude jednou možno diskutovat o obtížné centrální otázce postavení Krista jako Mesiáše.

5.2 Islam

5.21 Mohamed a jeho nauka

Biblická myšlenka jednoty lidstva a jeho povolání ke spáse v jediném Bohu stvořiteli a milosrdném Otci našla paralelu v islámské víře. Na islámu je jedinečné spojení židovsko-křesťanského universalismu jež je vlastností náboženství orientovaného k celému světu a lidstvu, s náboženstvím, vázaným (zprvu) na arabský lid a národ.

5.22 Nárok islamu

Vývoj islamu k universalitě vyplývá z vývoje prorockého vědomí jeho zakladatele Mohameda (578-632 po Kr.). Na počátku svého působení se považoval za proroka, jenž je poslán pouze ke svému vlastnímu lidu - jako Mojžíš byl prorokem Židů a Kristus křesťanů. Svět viděl původně jako složený z většiny počtu společenských skupin, ke kterým Bůh vyslal vždy jednoho proroka. Teprve později se považoval za proroka pro celý svět, jenž je povolán obnovit v původní čistotě náboženství, zakládající se na smlouvě Abrahamově (Mildat Ibrahim). Chtěl založit světovou společnost všech Bohu oddaných lidí. Podle této myšlenky nese i jeho nové náboženství svůj název, neboť Islam značí "bezpodmínečné odevzdání se do vůle Boží".

5.23 Obrácení politickým a vojenským podrobením

V protikladu ke svému původnímu postoji za dob svého pobytu v Mece, kdy napomínal své přívržence k trpělivosti vůči útočníkům, přešel v Medinské periodě nejprve k obraně ozbrojeného násilí, aby nakonec přešel přímo k útoku. Zde sám Mohamed si přál dobýt celého neislámského světa nejlépe jisto, jeho poselství nearabským knížatům se však zdá tomu nasvědčovat. Neislámský svět se stal fakticky nepřátelskou cizinou. Mohamedův cíl je: jediný Bůh má být uctáván v jediné společnosti. Vyznavači náboženství, která nemají vlastní spisy, musí být obráceni k přijetí Islamu, ostatní (obzvláště Židé a Křesťané) se musí podrobit alespoň politicky a jsou zavázáni k odvádění daně z hlavy. Postup Islamu až hluboko do Evropy je dostatečně znám. Navzdory úmyslu zjednat politickou mocí jednotu náboženství a státu, bylo obrácení dosaženo zčásti i nenásilnou cestou. Přitažlivé síly jeho idejí, sociální přednosti jež přinášelo, pocit kulturní nařazenosti jež dávalo černochoům a ostatním národům mu získalo četné nové přívržence. I rozbití politické moci Islamu od 18. stol. ukázalo, že náboženské myšlenky a životní formy jsou dostatečně silné, aby se obešly bez politické podpory.

5.24 Korán

posvátnou knihou islamu je Korán, který má 114 súr (súra - oddíl). Islam vyhrazuje pro Korán nárok být dovršením božího zjevení a tím nejdokonalejší cestou k duchovnímu naplnění. Jeho znění nebylo, v protikladě k Bibli, nikdy narušeno. Bible (Starý a Nový zákon) kterou Mohamed znal jen neurčitě, mezerovitě, je v omezené míře uznávána za pramen zjevení. Abraham, Mojžíš a ostatní proroci a patriarchové, podobně jako Kristus, jenž je snižen na pouhého proroka, jsou považováni za předchůdce v prorockém úřadě. Pro Mohameda je Korán vrcholem všeho zjevení; je přímo Bohem inspirován.

5.25 Bůh - stvořitel, vládce a absolutní prozřetelnost

Jádrem Islamu je víra v jednoho s ničím nesouměřitelného, nad světem stojícího avšak absolutně jej ovládajícího, osobního Boha (Allah) a v poslední soud, při němž Bůh udělí dobrým lidem příbytek v ráji, zlým věčné pečečné tresty. V protikladu ke křesťanství je Trojice, již Mohamed špatně chápal, odmítána. Boží vláda nad světem a životem je absolutní; relativní samostatnost příro-

dy, do které Bůh, jako vzor a zákonodárce, vložil svůj řád, není uznávána. Že oheň pálí a sníh ochladí je pouze rozmar a vůle Boží. V důsledku toho přísně věřící muslim nezná přírodní zákony ve vlastním slova smyslu. Absolutně vševládnoucí Bůh je zároveň i Bůh milosrdný, základním postojem věřícího má být odevzdanost do jeho vůle.

Výpověď o Bohu (súra 2,256)

Bůh! Není Boha kromě něho, živoucího, stálého! Jej nezmochuje se dřímota aniž spánek; jemu náleží vše což na nebi jest i na zemi... On ví, co bylo před nimi (nevěřícími) a co bude po nich, však oni nepochopí z vědění jeho ničeho, vyjma toho, co on chce. Rozprostřen je trůn jeho po nebi i zemi a opatrování obou nepůsobí mu námahu; on jest nejvyšší, mocný.

Modlitba k Bohu (1. súra)

Chvála Bohu, pánu světů, milosrdnému, slitovnému, vládci dne soudného. Tebe vzýváme a k tobě se utíkáme, veď nás stezkou přímou, stezkou oněch, které jsi zahrnul milostí svou, nikoliv těch, na které rozhněván jsi a kteří bloudí.

5.26 Základní povinnost věřícího

Základní povinnosti muslimů jsou: vyznání jedinství Boží, zachování pevného řádu modliteb, půst, odevzdání daně na chudé a pouť do Mekky (alespoň jednou v životě). K tomu jako skoro výslovná povinnost přistupuje "svatá válka" (k obraně a rozšíření Islamu). Tradice připisuje Mohamedovi řadu morálních výroků a moudrých životních pravidel. Tak prý řekl;

"Náboženství je upřímnost vůči Allahovi, jeho svatému písmu, jeho prorokům a imámům (představeným) a celému společenství muslimů. Nikdo z vás se nemůže nazývat věřícím, kdo svému bratru nepřeje to, co si přeje sám. Kdo věří v Allaha a poslední soud, má ctít své bližní a své hosty. Kdo vysvobodí věřícího od smutku na tomto světě, toho vysvobodí Allah od smutku v den posledního soudu, kdo ulehčí utlačovanému, tomu ulehčí Allah na tomto i na onom světě; kdo přākryje chyby muslima, toho chyby přākryje Allah na tomto i na onom světě, tak pomáhá Allah člověku, jak člověk pomáhá svému bratru (súra 21).

5.27 Absolutní předurčenost boží vůlí a lidská svoboda

protože dodržování morálních příkazů předpokládá svobodu člověka, na druhé straně však absolutní Bůh předurčuje všechno dění včetně

ně lidského jednání, vzniká zde mezi oběma těmito názory rozpor. Tento rozpor se pokoušejí teoretikové islámské etiky řešit velmi rozdílnými způsoby. Jedni považují člověka za odpovědného za své činy zatímco druzí přijímají, že svrchovaná vůle boží sama předurčuje i lidské činy a tím i konečný osud člověka. To vedlo k dalekosáhlému fatalismu (víra v osud), který je ještě dnes podstatným znakem charakteru mnoha muslimů. Někteří se snaží smířit oba tyto extrémní názory výkladem, který přihlíží jak k vědomí odpovědnosti, tak k božímu řízení.

5.28 pruhý vatikánský kencil o islamu

pruhý vatikánský kencil hodnotí islam ve 3. kapitole "Konstituce o vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím": "S úctou pohlíží církev také na muslimy, jež vzývají jediného Boha, živého, jenž je důvodem vlastního bytí, milosrdného a všemohoucího, stvořitele nebe i země, který mluvil k člověku. Snaží se také z celé duše podřídit ~~jmu~~ jeho skrytým úradkům, jako se Bohu podrobil Abraham, na nějž se islámská víra s oblibou odvolává. Ježíš, jehož sice neuznávají jako Boha, je nicméně ustíván jako prorok; a vzdávají úctu jeho panenské matce Marii, již někdy i zbožně vzývají. Nadto očekávají den posledního soudu, kdy Bůh všechny lidi vzkřísí a odplatí jim. proto kladou důraz na mravní pojetí života a vzdávají Bohu čest zejména modlitbou, almužnou a postem."

5.29 přitažlivost islamu

Aniž bychom chtěli tato slova jakkoliv zpochybňovat, lze říci, že, při veškerém uznání velkého kulturního a politického významu Mohamedova a významu islamu pro Arabý i národy později získané pro islam, co se týče nábožensko-etické oblasti, nelze islam srovnávat ve všech ohledech s ostatními velkými náboženstvími. V protikladu ke křesťanství a budhismu, která jsou velmi náročná, klade na své věřící relativně malé nároky. V mnohém vychází vstřícně lidským potřebám. při vší pevnosti v oblasti předepsaných rituálních vzorů, jeví i v oblasti kultu dalekosáhlou toleranci, takže mohou být začleněny i vyložené pohanské prvky. Jako příklad z ranných dob lze jmenovat třeba převzetí uctívání černého kamene, Kaaby, v Mekce. přijetí takového uctívání bylo dalekosáhlým ústupkem pro náboženství, které vyžaduje bohopoctu prostou jakéhokoli zobrazování nebo zpředměťování. značné ústupky přirozeným požadavkům člověka a zvykům domácích

náboženství spolu s velmi mírnými mravními požadavky činí přijetí islamu velmi snadným.

6. vztah nekřesťanských náboženství ke křesťanství

O vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím se můžeme v tomto oddíle zmínit jen předběžně; tato otázka bude v průběhu základního kursu a zejména v pokračovacím kursu probrána podrobněji.

6.1 Církev a nekřesťanská náboženství

6.1.1 Stanovisko druhého vatikánského koncilu

I při probírání této otázky je základem "konstituce o vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím" vydaná 2.vatik. koncilem. Příměřeně ke své úloze vytvářet jednotu a lásku mezi lidmi a tím i mezi národy, má církev na zřeteli především to, co je lidem společné a vede ke vzájemnému společenství.

Všechny národy jsou skutečně jediným společenstvím, mají tentýž původ, neboť Bůh celé lidstvo nechal usídlit na veškerém zemském povrchu; mají také Boha jako jeden a tentýž cíl. Jeho prozřetelnost, svědectví jeho dobroty i jeho spásné úradky se budou vztahovat na všechny lidi až vyvolení budou shromážděni ve svatém městě, jehož světlem se stane Boží velkolepost; neboť přece všechny národy budou proměněny v jeho světle...

Od nejstarších dob až po naše dny nalézáme u různých národů určitý pocit oné skryté síly, která je přítomna v běhu světa i v událostech lidského života a nezřídka nalézáme i poznání jakéhosi nejvyššího božstva chápaného dokonce jako otec. Toto cítění a poznání prostupuje hluboce jejich život. V souvislosti s pokrokem kultury se snaží různá náboženství o odpověď na stejné otázky vždy přiléhavějšími pojmy a propracovanější řečí...

Tak se snažila i ostatní v celém světě rozšířená náboženství různými způsoby ukojit nepokoj lidského srdce tím, že ukázala cesty; nauky a životní pravidla jakož i posvátné rity.

Katolická církev nedámítá nic z toho, co je v těchto náboženstvích pravého a posvátného. S upřímnou úctou bere na vědomí ony způsoby jednání a života, ony předpisy a nauky, které se sice v mnohém odchyľují od toho, co sama považuje za pravdivé a učí, ve kterých lze však přesto rozpoznat paprsek oné pravdy, který osvětluje všechny lidi. Nevyhnutelně však hlásá a musí hlásat Krista, jenž je "cesta, pravda a život"(Jan 14,6), v němž lidé

nalézají plnost náboženského života, v němž Bůh vše se sebou smířil.

proto napomíná své syny aby s moudrostí a láskou dialogem i praktickou spoluprací s vyznavači ostatních náboženství jakož i svědectvím křesťanské víry a života uznávali, zachovávali a podporovali ona duchovní a mravní dobra jakož i sociální a kulturní hodnoty, jež se u nich vyskytují.

6.12 pravda a relativita nekřesťanských náboženství

Tato slova vatikánského koncilu uznávají, že v mimokřesťanských náboženstvích jsou obsaženy mnohé pravdy, zároveň však poukazují na potřebu jejich doplnění, zdůrazňují spásnou vůli Boží, která všechny objímá stejnou láskou a žádají od nás křesťanů, aby s nimi se s věřícími těchto náboženství setkávali v lásce a otevřenosti. Je však nutno zavrhnout tvrzení, že všechna náboženství jsou rovnocenná nebo že všechna jsou relativní, neboť pojímají boha v závislosti na čase, místě a kultuře. Křesťanské náboženství tedy není "jedním květem mezi mnoha květy zahrady Boží". Kristus, který přišel na svět jako "pravé světlo, jež osvětluje všechny lidi" (Jan 1,9) je naplněvatel, dovršitel a konečný cíl. To, co je na ostatních náboženstvích uznáváno jako božské, vztahuje se k tomuto naplnění skrze Krista.

6.2 Křesťanství a náboženství světa

Otázka křesťanství a ostatních náboženství musí být tedy převedena na otázku: Křesťanství a náboženství světa. Vyznavači těchto náboženství stojí již ve světle toho, koho Jan nazývá "Slovem" a o kterém praví: "vše se stalo skrze něho a on je pravé světlo, jednorozený Syn, jenž spočívá na prsou Otcových" (Jan 1). Z tohoto hlediska je možné obojí; přitakání pravdám oněch náboženství a současně uznání misijní povinnosti a odhodlání k ní. Bylo by zrovna tak nesprávné odmítat pravdy oněch náboženství v zajetí příliš pojmového a dogmatického myšlení, stejně jako odepřít jim možnost naplnění v plnosti Kristovy pravdy. Jejich pravdy nesmějí být potlačeny, nýbrž osvobozeny. Žádný z těchto "jinověrců" nestojí mimo spásnou cestu Boží, kterou je Kristus. Že tato náboženství a národy, jež je vyznávají, mohou velmi podstatně urychlit k hlubšímu a dalšímu porozumění našich křesťanských pravd bylo naznačeno již dříve.

7. Moderní sekularisované světové názory

S odporem jiného druhu se setkává křesťanství v různých světonázorových systémech, které chtějí člověku, jenž se stal "dospělým" ukázat v dnešním světě cestu k větší lidskosti a sblížení s lidmi. Dnešní duchovně-dějinná situace je mnohdy označována slovem "sekularisace". Tím se míní, že člověk objevuje svět v jeho vlastním bytí a sebe sama se svou svobodou a zodpovědností a tím se osvobozuje od dosud uznávaných vazeb k transcendentálnímu Bohu. Některé důležité a dnes významné světonázory, jejichž odpovědi je nutno chápat z tohoto hlediska, budou nyní krátce nastíněny.

7.1 Odpovědi a "cesty spásy" dnešních světových názorů

7.1.1 Nárok světových názorů

Od počátku novověku se s příchodem humanismu a renesance prosadil nový naturalistický a humanistický životní pocit (srv.1/2.22). Ten chce nahradit nejen křesťanství, založené na rozumu a zjevení, ale náboženství a metafysiku vůbec. Nové, samo k sobě upjaté myšlení přijímá znovu antický výrok: člověk je měřítkem všech věcí. Prosazují se antropologické, tj. člověka do středu dění stavějící názory. Ty mají přitom tytéž nároky - hlásají člověku "spásu", která však v tomto případě má na zřeteli pouze pozemskou stránku života. Dokonalejším zařízením a organizací života a společenských vztahů chtějí připravit šťastný život v nějž lidé doufají.

7.1.2 Částečné zájmy v ohnisku pozornosti

Různé aspekty lidského života přitom vystupují více či méně do popředí. Je to zcela pochopitelné, neboť člověk nemůže celek skutečnosti ve které stojí jedním rázem pochopit, nýbrž nejprve vnímá jen nejdůležitější její úseky. Tak se může snadno stát, že takovéto části totální reality se stanou středem pozornosti a že v řešení jedné dílčí otázky je hledán klíč k řešení všech lidských problémů. Částečné je absolutisováno.

Podle toho, kterou z oněch dílčích oblastí, které odpovídají té či oné stránce lidského života, absolutisujeme, docházíme k formulaci určitého světonázorového zaměření. Stává-li se středem zájmu tělesné, biologické, mluvíme o biologismu; pokud je přiznávána absolutní přednost rozumového poznání, mluvíme o racio-

nalistickém názoru, mají-li přednost (intuitivní) síly mysli, nazýváme tento názor iracionalistickým; jsou-li vyzdvihována práva a potřeby individua, mluvíme o individualistickém světovém názoru, (k němuž náleží i liberalismus a existencialismus); jestliže se hledá řešení v tom, že je do popředí stavěna společnost, vzniká sociologický názor. Je jisté, že rozličné aspekty lidského života měly svůj formující vliv i v dřívějších, náboženstvím ovlivněných názorech, avšak nikoli v tak výlučné formě jako je tomu v novověkých sekularizovaných názorech.

v tomto sešitě budou probrány pouze některé důležitější světové názory mezi svrchu načrtnutými. Jsou to ty, které staví do středu zájmu problém vztahu jedince ke společnosti. Jedná se tedy o dvojici protikladů: individualistický - sociologický.

7.2 Sociologické světové názory

Jedním z hlavních problémů lidských duchovních zápasů je hledání správného poměru mezi individuem a společností. pohled do dějin duchovního vývoje lidstva ukazuje, že tomu tak bylo vždy. pále se ukazuje, že krise byly do značné míry vyvolávány převratnými změnami hospodářské struktury. že i myšlenkový vývoj na tomto poli probíhá kyvadlovitě je samozřejmé. Tak individualismus, jenž převládal v posledních 250 letech, ustoupil nakonec patrně silnějšímu sociologickému myšlení. Existencialismus postrčil kyvadlo opět do obrácené polohy - jedinec již nechce "zajít" ve společnosti.

7.22 pojem "sociologický"

pojem "sociologický" musí být nejprve podrobněji vysvětlen. Odvozujeme jej od slova "sociologie" (z lat. "socius" - druh, ř. "logos" - nauka), jež označuje vědu, zabývající se formami soužití. "sociologický" znamená tedy podléhající jednostranné tendenci vysvětlovat všechny duchovní a kulturní jevy úplně nebo téměř výlučně na základě společenských forem. Je pochopitelné, že základní sociologický názor je přesněji diferencován a určován specifickými poměry země, její kultury, historie, atd.

7.4 Sociologické názory na Západě

7.41 přízpusobený a manipulovaný člověk

Jak vypadá z této strany plánovaný typ člověka? Měl by to být člověk, jenž si jasně uvědomuje svou vnitřní duševní strukturu

jakož i své fyzické a společenské okolí. Silou tohoto bdělého u-
vědomění by se měl svobodně přizpůsobit požadavkům okolí. Nepři-
způsobení by vedlo ke zničení existence. Jde do značné míry o
přizpůsobení konsurní společnosti; "Abys byl prospěšný sobě i
jiným, musíš konsumovat". Toto přizpůsobení konsurní společnosti
činí však člověka nutně manipulovatelným. veškeré akty, jež mohou
"člověka řídit", od vzdělání až po agitaci, mají přizpůsobovací
účinek. Kdosi správně poznamenal, že "hlavní funkcí moderní spo-
lečnosti je dosažení optimálního psychického přizpůsobení různých
individuí ke stávajícím kolektivním funkcím společnosti i k jejím
částecným funkcím..." (Mauwald 8., *Erziehung in soziologischer*
Schau, Universitas, 1951).

7.42 předpoklady západního sociologismu

předpoklady tohoto světového názoru (podle Benslera) jsou tyto:
1) přetvořitelnost světa; za použití našich přírodovědeckých poznatků je příroda dalekosáhle nahrazována námi utvořenou sekundární přírodou.

2) Blaho společnosti jako cíl; společnost se snaží plánovat nutná zlepšení za předpokladu demokratické možnosti rozhodování.

3) Modelovatelnost člověka; I když dědičný základ člověka není dosud měnitelný může přesto být vlivem prostředí usměrněn k rozličným sociálním funkcím.

Je známo, že byly vyzkoušeny i daleko hlubší možnosti zásahů do základů člověka a jeho psychické konstituce a to biochemickými i biofyzikálními vlivy.

7.43 Náboženství a víra v Boha z hlediska toho svět. názoru

Tento moderní biologicko-sociologický světový názor vnáší požadavek, aby i veškeré vyšší hodnoty mravního a náboženského života, např. svědomí a smýšlení, byly přetvořeny na funkce současné společenské struktury. ve světě absolutní vědeckosti nezbyvá již prostor pro religiositu, metafysiku nebo dokonce církevní "čarování".

"Člověk reflektoval svou vlastní existenci a ptal se, jak mohl vzniknout jeho vlastní druh, tato příroda okolo něho. Stísněnost, vyvolaná nedostatkem odpovědí na takové otázky byla utišena různými náboženskými odpověďmi. Tak vznikla pestrá paleta mystických výkladů o posledních otázkách, které sice nevysvětlovaly nic, dobře se však hodily k tomu, aby uspokojily tázající se děti. Lidské

sebe porozumění se již nespokojí náhražkovými odpovědmi, nýbrž pouze vědecky přesvědčivými výpovědmi. Jako příklad, zdá se, lze uvést darwinistickou vývojovou teorii, jež nastupila na místo mystických vysvětlení o stvoření člověka". (Steinbuch K., Die informierte Gesellschaft).

7.5 Existencialismus

Duchovní předpoklady existencialismu /7.51/

Zcela jiné odpovědi než sociologismus skýtá existencialismus. Existencialistické hnutí, zakládající se na existenciální filosofii, nabylo na významu zvláště po 1. světové válce. Již tím je naznačen jeden z jeho duchovních předpokladů; zakládá se na hluboké desilusi člověka; válečné zkušenosti, obzvláště zkušenosti druhé světové války, učinily člověka "realistickým", ideologii nepřátelským, takže si klade²⁸ svůj jediný cíl vypořádat se s břemenem svého vlastního života.

7.52 Pojem existence

Společným výchozím bodem různých směrů existenciálně-filosofického myšlení je pojem existence. Tento pojem se zakládá na starém rozlišování, jež můžeme provést na každé jsoucí bytosti, každém předmětu, věci; můžeme rozlišit to, co určité jsoucno jest, věc (strom, dům, člověk) a jeho bytí (Dasein) jako taková, jeho existování, tj. že jest. Prvé je označováno jako "essentia" (podstata), druhé "existentia" (bytí). Tento druhý pojem, totiž existence, byl vztažen existenciální filosofií úzce na lidské bytí. Potom existence (zprvu) znamená: "ono nejvnitřnější jádro člověka, jež zůstává nedotčeno i potom, ba dokonce může být teprve správně zakoušeno, když vše, co člověk v tomto světě má a čím je poutáno jeho srdce, se ztrácí nebo ukazuje nesmyslným." (Bollnow O.F., Das Problem einer Ueberwindung des Existentialismus).

7.53 Vystupňování pojmu existence jako cíle

Vycházíme-li z tohoto významu, nabývá pojem existence vystupňovaného smyslu, stává se cílem, jež má člověk uskutečňovat. V protikladu k životu dosud nevědomě prožívanému, nespočívajícímu na osobním rozhodnutí, je nutno se snažit, ve smyslu existencialismu, o vědomé, bdělé bytí. Z prožitků tísně, osamělosti, blízkosti smrti nebo jiné "mezní situace" je nutno vyjít, v duchu "přece", "jsem-ještě-zde-", "ještě-mám-svoje-bytí" - v síle od-

vážného rozhodnutí a plně probuzené svobody. potom se člověk, zbavený všech "opor", stajuje svobodně zpět ke své vlastní existenci jako jediné opoře a tvoří odtud znovu své bytí.

Existencialismus tak rozlišuje mezi člověkem, který neučinil toto rozhodnutí, tento "skok" do osamělosti a svobody, od člověka, jenž se svobodně, vzdor vší bídě, navzdory a tváří v tvář ohrožení, navzdory nesmyslnosti dění ve světě ve kterém musí žít vždy znovu rozhoduje k bytí, které si sám vytvořil. Takové nové bytí, takový život, jenž vzchází z osamělosti a svobody, je skutečná existence.

Taková existence se povznáší ze všedního života, který "se" žije. Život neosobního "se" (srv. obsažný citát v 1/ 3.23/ je vyložený protiklad. Skutečné lidské bytí ve smyslu existencialismu začíná teprve rozhodným rozchodem se životními zvyky neosobního "se".

7.54 Jedinečnost "existenciálního" myšlení

Sám existencialismus nezaručuje rozumu, že by mohl pochopit život a bytí; přiměřené rozumové poznání má cenu jediné ve spojení se všemi ostatními činnostmi člověka. "Existenciální" myšlení není abstraktní, není nutně "systematické", spekulativní. Podílí se na něm celý člověk, se vším svým tušením a obavami, starostmi a doufáním, se svým instinktem pro současnou situaci. Je konkrétní, "šité na tělo", má na zřeteli ohraničenost, přesný obrys a často i tvrdost situace. Je v zásadě velice strážlivé.

7.55 Søren Kierkegaard a existenciální filosofie

I když existenciální filosofie a existencialismus se skutečně vytvořily teprve v posledních pěti desetiletích, nalzáme v podstatě stejné myšlenky u dánského teologa Sorena Kierkegaarda (1813-1855). Již on je zastáncem rozbitosti a nesmyslnosti světa na nějž musí být prvou lidskou reakcí strach a pochyby. Již on chápe člověka jako kohosi, kdo v osamělosti stojí před světem a Bohem, jemuž nemohou pomoci "opory" jež nabízí svět. Avšak samotu, jež je u něj osamělostí před Bohem, jež jej vede k rozhovoru s Bohem, se v radikálním existencialismu stává osamělostí před ničím.

7.56 Pojem úzkosti v existenciální filosofii

Jako již u Kierkegaarda hraje v existenciální filosofii rozhodující úlohu pojem úzkosti. Úzkost patří k "základním danostem",

tj. k danostem života, kterým se člověk nemůže vyhnout. Je chápána jako "úzkost před bytím ve světě" (u Heideggera) nebo jako úzkost před vlastním já, které se ve své svobodě může chovat nepředvídatelným způsobem (Sartre). Ale úzkost je současně velkým prostředkem, který může člověku odhalit jeho možnosti, který po něm žádá postavit se k životu zmužile a použít své svobody.

7.57 Rozličná vyjádření existenciálně-filosofického myšlení

Existenciálně-filosofické myšlení došlo různého vyjádření.

Karl Jaspers (1883-1969) dochází k tomu, že apeluje na lidi, aby "se existenciálním myšlením a jednáním snažili o vlastní bytí". Martin Heidegger (1889-1976) míří svým myšlením k porozumění bytí tím, že lidské bytí analyzuje. Francouzský myslitel Jean Paul Sartre (1905) (srv.3/ 2.22) nastupuje radikálnější cestu. Dovídá existencialismus k nihilismu; lidské bytí vychází z nicoty, nicota je obklopuje a bytí se opět v nicotu navrácí. Tváří v tvář nicotě musí člověk vzdorně a heroicky na sebe vzít a utvářet svůj osud.

7.58 Vliv na ostatní vědy

Existenciální filosofie (a s ní existencialismus) má zásluhu na tom, že postavil člověka s jeho úlohami do centra myšlenkového zájmu, volá jej k odvážnému rozhodnutí a poukazuje na personální a jedinečné, jež spočívá v každém rozhodnutí. I když ani existenciálně-filosofické myšlení nemůže plně zodpovědět otázku smyslu lidského života, dalo, přesto křesťanské teologii i jiným vědám o člověku silné podněty.

8. Závěrečné úvahy

poznali jsme, i když jen heslovitě, různost nejdůležitějších náboženství a světových názorů. Pokud se týče náboženství, ozřejmilo se, že všechna jsou zaměřena společným směrem: jsou cestami k absolutnu, Bohu. Platí to ve dvojím smyslu i o lidech, totiž, že hledají absolutní, o Bohu, totiž, že se člověku zjevil - i když rozličným způsobem a v různých stupních posvátnosti. Dále bylo možno naznačit, že nad jistý společný základ pravdy může křesťanství dát ještě to nejvlastnější, neboť přivádí lidi k plnosti a naplnění onoho zjevení, jež je darem milosti Boží, k vlastnímu "slovu" (Jan 1). Církev si je více než dobře vědoma

společenství cesty a přeje si rozmluvu, výměnu názorů, dialog. Tento dialog obohatí a prohloubí poznání Boha **x** v samotném křesťanství.

Co se týče světových názorů, jež se zdají vědomě se uzavírat náboženství, které se obracejí toliko ke světu, je třeba říci, že i zde bude setkání plodné. Mohou pomoci odstranit protiklad služby světu, člověku a Bohu, pokud je zde míněn "špatný" protiklad. I zde může dialog připravený druhým vatikánským koncilem vést cestou sebekritiky k očištění a obohacení křesťanství.